

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na
tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ
dilanbaga: John P. Hutchison,
bayelemabaga: Abdoul Kader Sall
1991

1. Dantigeli.

Jatemine kera ka ye ko farafin jamana minnu be tubabukan fɔ, cogo si la, olu te donnikelabaw ka seben nafamaw minnu be dilan ka donni yiriwa, u t'u sɔrɔ, i n'a fɔ seben minnu be dilan ka yereke anglefɔjamanaw kɔnɔ. O de y'a to o hukumu kɔnɔ, an be nin seben in dilan. A b'i n'a fɔ ka temebolo juman ni nafa minnu sɔrɔla yɔrɔwerɔw la, an b'a jini k'olu yereke kan caman degeba karamɔgɔw ye, ni nin seben hakika ye, min be donniyasinsinbolo jira kɔsala jateminenw kan. Nin kibaru nafama jɔgɔnnaw te sɔrɔ tubabukanfɔfarafinjamanaw ni jɔgɔn ce, a t'u ni jamana werɔw ce farafinna kɔkan.

Hali n'i y'a sɔrɔ bi ko kan caman kalan be ke cogo kelen de la, tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ, o kalan kelen kecogo caman werɔw be yɔrɔ werɔw la diɲe jɛfɛ. O kalankecogo kelen kelen be yiriwa la k'a da kɔrɔ caman kan: a be n'a kuntilenna. Donnimasaw minnu ka kan ka kalankecogo yiriwa, o de ye ka se ka sira jonjonw sigi sen kan, ani baara jateminenen jonjonw minnu be ben jama ma. Sira jɔlen kelen te yen min be se ka kan fila men kalandenw ka kan caman men jatejini be jɛnabɔ. Kalan sira jonjon kelen sugandili te se ka ke fo ni an ye an sinsin donniya sabatilenw kan, minnu be tali ke sigiyɔrɔ kankodɔnniyaw ni a politiki siraw kan. Sinsin bolo te kalan sira si bolo, kalan sira min be yeɛma jooa jini, ka bɔ fakanwkalanni na, ka yeɛma marali kanw na walasa kan caman degelaw be se olu kanw na jooa. Nin sebenni kun ye ka jira k'a fɔ kan fila kalan sebayaya be bɔ den yere de ka hakilija la, ani a be lamɔ kabila min kɔnɔ, a ni kan minnu be fɔ a tulo kɔrɔ wagati beɛ, walasa kan fɔlɔ ni a filanan beɛ degeli be diya a ye.

1.1. Hadamadenya ni politiki sira minnu bɛna ni kankodɔnna ni dɔnko yeɛmaw ye kalancogo la.

Fɛn min be fakanw lagosi o ye walifasomaralaw ka tiɲe tolen ye u ka jamana maralenw kan. O be ne hakili jigɛn Maliyen numuke dɔ la. Don dɔ, a ye n jɛninka n ka baara la. N ko a ma n be Bamanankan sariyasun de kalan ke. A dabali banna. A ko ne ma:

- Hɛn, sariyasun te Bamanankan na de. N'i be sariyasun donniya de jini, o tuma na i jɛsin Tubabukan ma kelen jɛ. Walifasomaralaw ka laada minnu ye ka Farafinnakanw lagosi be sen na hali sa, k'a d'a kan u b'u j' u yerew ka kanw sanga. O kelen be dalafɔ laada suguya dɔ ye, Farafinw yere b'u deme ka min sabat an be don min na i ko bi. O laadaw be sen na hali sa fo ka t'o kɔlɔsi don Mali denmisen dɔw ka jɛninkali jaabi la fakan kalan ani Tubabukan kalan ce. Wajibi, kalan cogoya ye kan min bɔ kɔfɛ kabini walifasomaralaw ka kalansow dayelela ni dɔ b'o sanji keme kan, o kan be waati jan ke bolokɔfɛɲɛnya la. O de b'a to bi, kalanfalenni kera ko gɛlen ye kankɔlɔnnaw fe. O gɛɛya kunbabaw bɔyɔrɔ ye fila ye: walifasomaralakɔrɔw ka nafa, ani jamanaden minnu ye Tubabukankalan ke, olu ka nafa.

Bi, Tubabukanfɔ Farafinna jamanaw kɔnɔ, kan fila kalan sinsinen fɛn de kan, min ye ka Tubabukan dege lataa jɛ. Kabini lawale la, o kalan kelen be sen na.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanƴfarafinjamanaw kƴnƴ

O sabu la, fen min ye fakankalanw ladonni ye kalansow la, ka sanji fila walima sanji saba ke, ka sinsi olu kan yanni ka Tubabukan kalan damine walasa kalandenw b'o faamu kosɛbe, a b'i n'a fo o be jini ka ke murutifen ye. Fakanw kera kofen ye, karamogow ni kalandenw, hali jama min be nin miiri suguya bila kunna k'u be lagosi, ani ladamuni demɛbaga jonjonw. Wa fakanw kalanni teliya-teliya k'u dabila Tubabukan koson, o te foyi fara kalandenw ka Tubabukan dege kan. Korɔ to kojugu bena ni mago sa ye kan fila dege ta fanfe, i n'a fo an bena o ye kofe cogo min na.

O kanfilakalan maben suguya te bayelemali sira keneman ye fakankalanw na. Ni mago min y'o bayelemali maben jate mine diɲe fan werɛw fe, i b'a ye k'a fo yelemali siraw ka ca. A dow be den hakili hiriwa, a dow b'a hakili datugu. Tiɲe don, fakankalan ni donkow sira fe, falenni kun te ka denw dege kanw doron na, u b'u basigi, k'u hakiliw lamɔ, k'u ka sebayaw sementiya u fakan ni kan werɛw la. O ye fen ye min be jamana yiriwa ka t'a fe.

Ameriki fana ka kankolonpolitiki ka jɛsin kanfila dege ma ye wagatijan ke o cogo kelen na. Jamana wɛre mago minnu tun sigilen b'u fe yen, ni olu denw tun b'u ka kalansow la, n'olu tun te Amerikenkan men, u ma olu ka kanw jate. O denmisen werɛw tun b'u fakankalan jango doron. U ni Ameriken denw be ke hake kelen na teliya la. U tun be korɔto k'u dege Ameriki angile la. U mago tun te denw hakili yiriwali la u fakan na. Jatemine caman kofe, a yera bi k'a fo ko maben suguya te denw hakiliw yiriwa ka se a dan na, hali ni Angilekan be fo Ameriki yoro beɛ la. Jɛninkɛlaw ye jate mine minke, an bena aw ladonniya o la.

1.2. Jamana kankolonna ni kalan cogoya.

Yoro werɛw la diɲe kono kan kelen de be sugandi ka ke baarakekan ye, i n'a fo maracogo hukumuw kono, politiki siraw fe, jamanaw ni kabilaw kono. Sariya be kan kelen sigi min be fo baara sira bolow fe: faama sugandili, ladamuli ... Nka fasokan, o ye kan ye jamanabaarataabolo werɛw be ke kan min na. An be o misali dow jira aw la jamana damado kono, kan kelen de be ko beɛ jɛnabo yoro minnu na: Angilekan Angilejamana na, Tubabukan Tubabujamana na, Japonekan Japonejamana na. Nin jamana fen o fen kono, fakan kelen de ye baarakekan fana ye.

Tubabukan fo farafin jamanaw kono, fakanw ye jamanakan ye, sigiyorokanw don, ani siyakanw. Yoro dow la, fakan dow fobaga ka ca ni dow ye. Nin jamanaw kono, sigisariya caman be se ka sorɔ fakan dow la, nka cogo si la o fakanw te ke baarakekan ye. Min b'a to kanfila dege sigisariya jonjon be sigi sen kan farafin jamanaw na Tubabukan kalansow kono, fo an ka Tubabukan sigi sariyaw sensen, k'olu ni kalancogoya da jɔgɔn korɔ k'a file. K'a d'a kan fakan menbagaw ani jama miiriya ka sin fakankalan ma, o be kan caman kalan cogoyaw bayelema denw ka siginikalan hukumuw kono.

Mali ni Nijer, baarakekan be yen n'o ye Tubabukan ye, ani fakan kelen min fobaga ka ca ni tow ye, n'o ye Bamanankan ye Mali la ani Hausakan Nijer la. O ni a ta beɛ, Bamanankan fara Hausakan kan, nin fila si te se ka ke baarakekan ye jamana fila in kono. Mun na? Tiɲe don wa? Yoro werɛw la diɲe jɛfe, kan caman dege be folo fakan de la, ka sorɔ ka se baarakekan degeli ma. Tubabukan fo farafinjamana caman kono, denw b'u fakanw de dege folo ka sorɔ ka laban kan wɛre degeli ma, hali n'i y'a sorɔ o jamanaw kono o kan werɛw menbagaw man ca. O tuma na, kan caman dege hukumuw konona la, i n'a fo ka damine fakanw degeli la (Bamanankan, Korɔborokan, Tamasekikan, Fulakan, Marakakan, ...) ka na laban Tubabukan na, n'o ye baarakekan ye, an be don min na i ko bi, nafaba si te jamanadenw kan, k'a d'a kan tubabukan degebagaw n'a

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔ farafinjamanaw kɔnɔ

menbagaw man ca. Ani fana an kana jine denw lamɔ yɔrɔw n'ɔ ladamu yɔrɔw kɔ min tɛ kalanso kɔnɔnaw ye. Tjɛ don, kankɔlɔn hukumu kɔnɔ, denw ka kan ka kan werɛw dege min b'a to u hakiliw bɛ yiriwa a jɛ ma yanni u ka balikuya. Wa bɛɛ y'a kɔlɔsi k'a fɔ denw tɛ se k'u fakanw fɔ n' u ma kan werɛ jagami a la. O b'a jira k'a fɔ denw hakiliw yiriwali m'a sira jonjon sɔrɔ hali bi: u t'u fakanw dɔ a jɛma, wa u ka kan werɛ dege fana ma kɛ a ye. Sisan kalandege mabɛ cogoya de bɛ nin bɛɛ kɛ.

Kalansow ka kanfiladegebaara jatemine lenw la, i b'a sɔrɔ baarakekan ye jamana mɔgɔ caman fakan ye. Komi Tubabukanfɔ Farafin jamanaw la Tubabukan tɛ u fakan ye, kalanden si tɛ si jɛ. Bɛɛ b'a damine dakun kelen na. Tubabuw ka dalilu dɔ b'a jira ko Tubabukan kelen dɔrɔn de tɛ politikikan ye Farafinna. O tjɛ yɔrɔ bɛ min? Kalansira fɛ kan min bɛ jamana denmisɛnw bali ka yiriwa u fakanw na, o kan tɛ hakiliw walanwalan ka se a dan na.

1.3. Kan fila dege bɛ jɛ cogo di?

Kankɔlɔn ni dɔnkow falenni jɛ min sinsinnen kan fila degeli kan bɛ bɔ sababu caman na. Sababu dɔw bɛ yen i n'a fɔ baarajatemine, karamɔgɔw ladɔnniyali kalan cogow la ani kalanke minɛnw. Sababu dɔw fana bɛ tali kɛ jamana kanw n'a dɔnkow kan. Nafa bɛ denw ka kalanyɔrɔ kanw fɔlila u ka sow kɔnɔ. Jama miiri ka sin kalanyɔrɔw ma ani denmisɛnw bɛ kan minnu fɔ, o bɛɛ n'a nafaw don. Nin bɛɛ b'a to denw bɛ dusuta kanw kalanni fɛ.

1.4. Wala kan caman ladamuni suguyaw fan werɛw fɛ, bɛ se ka labato Tubabukanfɔ Farafinjamanaw kɔnɔ wa?

A jirala k'a fɔ kanfila ladamuni kalancogoya Tubabukanfɔ Farafinnajamanaw kɔnɔ tɛ se ka sinsin kalancogoyaw kan minnu jɛna yɔrɔ werɛw la dijɛ kɔnɔ, sabu o kalancogow ni Farafinnataw tɛ kelen ye: o misali bɛ Farafinna jamanaw ni Ameriki baabayanfanduguw cɛ. Tjɛ don cogoyaw tɛ kelen ye, nka o n'a bɛɛ a fɔra ko denw bɛɛ ye kelen ye dijɛ kɔnɔ. O b'a jira ko min jɛna fan werɛ o bɛ jɛ tubabukanfɔ farafinnajamanaw fana la, denw ka sini kɔsɔn. A b'a dɔn ko dijɛ kɔnɔ denw bɛɛ ye kelen ye yann'u ka don lakɔli la; u hakili ka di, u bijɛ ka kɛnɛ, u ka teli. O tuma na, a tɛ se ka fɔ ko nin jamana masina in denw nalolen, ko dɔ in denw hakili ka di. O b'a jira an ka kan ka kalancogoyaw bayɛlema.

2. Baara min kera Ameriki baabayanfan duguw la.

Kanfilakalan ye jɛ sɔrɔ kosebɛ o duguw la, ani Kanada ani Ameriki yɛrɛ. A daminena Ameriki denmisɛn minnu fakan tun ma yɛrɛkɛ kosebɛ tun kelen bolokɔfɛ denmisɛnw ye, k'a d'a kan kanfilakalan tun ma faamu kosebɛ.

2.1. Kanfilakalan ladamuni yɛlemali

Kabini tumajan Ameriki dɔnnikebagaw ye kanfilakalan cogoyayɛlemali sɛben kolokunba dɔ dila. O kanfilakalan ladamuni baara jatemine fanbaw bɛɛ bɛ yɛlemali de kan. Kanadakaw de ka yɛlemalibolofaraw cayara. Olu ye segesegeli kɛ, ka fijɛw jini, ka yɛlemalinafaw jini. Kalancogoyaw sinsina yɛlemali kan, i n'a fɔ ka bɔ fakankalan na, ka don angilekan na, o min fɔbaga ka ca. Dijɛ keɛba filanan wagati la, kanwerɛwkalanni tun dabilala Ameriki. Kabini irisiw y'u ka masin sateliti bila ka taa kalo la san 1950nan, Ameriken fana dusula

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ

kanwkalanni yiriwali fe ka kɔnkaransi ke irisiw fe. U ye wale dɔ sigi sen kan san 1958nan, k'o tɔgɔda.¹ O kɔrɔ tun ye k'u bɛe k'u wasadon kanwkalanni la, k'u bolow di jɔgɔn ma, k'u hakiliw fara jɔgɔn kan u ka jamana jɛfɛtaa la. K'a ta o don na, u ye nafolo caman wote o kalanw kɔsɔn. Nka, komi jamana wɛɛ mɔgɔw tun be wuli ka n'u sigi Ameriki, ka to ye, u ye yelemalikuraw don u ka kanwkalann cogow la. Tubabukanfɔ farafinnajamanaw la, kalancogoya yelemaliw ye sanji kelen ye, walima sanji fila, sanni kalandenw ka tubabukankalan damine. Hali n'i y'a sɔrɔ karamɔgɔ v'ana de b'o kalandenw kun na, a hami fɔlɔ ye ka tubabukankalan damine jooa walasa a ka denmisenw caman be segesegeli sebenw sɔrɔ, k'a d'a kan segesegeli be ke tubabukan de la. O y'a to an ko denmisenw te mɛɛn u fakankalanni na sanni u ka kan wɛɛw degeli damine. An miiri la, o kalansuguya nafa ka dɔgɔn.

Ameriki baabayanfan duguw la, jate mine dɔw kɛɛ Lessow-Hurley fe, ale min ye kalancogoyaw dɔnnikɛla masa dɔ ye. A ko kalancogoya yelemalisuguyaw te sira sɔrɔ k'a d'a kodamadɔw kan:

- Sanni kanfiladege ka denmisenw hakili dayɛɛ, a b'a gɛɛɛn.
- Kanfiladege nafa t ɛ denmisen angilekanmennaw kan.
- Denmisenw te kanw faamuya a jɛma, o y'a t'u ka kalan te taa jɛ.

2.2. Kanfiladege kalan min sinsinen be fakan kan

Fakankalan jateminesiraw ka ca. U b'a to kanfiladegekalan ni siginikalan dusu be don denmisenw na. Lessow-Hurley ko ale miiri la, kanfiladegekalan min be damine ni fakankalan ye, be kan wɛɛw degeli nɔgɔya denmisenw fe. Fakankalan dɔnni be denmisenw da u yɛɛɛ la, o b'a to kanwɛɛdegeli be teliya u bolo.²

2.3. Kanfiladegekalan nafama

K'a ta san 1960 laban na, ka taa a bila san 1970 damine na, Ameriki baabayanfanduguw kankodɔnnamasaw ye denmisenw kalan kanfila la. Minnu be angilekan men, u y'olu kalan tɔw ka kan na. Minnu b'u fakan dɔrɔn de men, u y'olu kalan angilekan na. O kɛra nafa ye denmisenw bɛɛ ma. (6) Ko ma se ka taa jɛ nafolo ko kɔsɔn. Nka bi, u segin be o ko kelenw kan bari kanfiladegekalan nafamaw don.

Tijɛ don, o kalancogow labantoli ka gelen tubabukanfɔfarafinnajamanaw la, k'a d'akan tubabukanmenbagaw man ca. Nka a kalancogoyaw be se ka ke fasokanw ni jɔgɔn cɛ, k'o sabu ke jamana kɔnɔ, mɔgɔ caman be kan wɛɛɛ men min t'u fakan ye. Kalanko be cogo min na bi tubabukanfɔ farafinnajamanaw kɔnɔ, bɛɛ b'a dɔn k'a fɔ ko denmisenw ka tubabukandege teliya-telya, k'o kiime nafa dɔgɔyara.

2.4. Kanfiladege min sinsinnen be denmisenw hakili dayɛɛli kan, n'a ma ke ni teliya-teliya ye.

O kalancogoya jɛna kɔsɛbe Kanadajamana kan san 1965. Kalandenw ka kalanjatemine caman be ke kan filanan na.

¹Angilekan na: National Defense Education Act.

²Leslow-Hurley, 1990:16.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔ farafinjamanaw kɔnɔ

- Denmisenw bɛɛ bɛ jɔgɔn kan kalanso kelen kɔnɔ: minnu tɛ foyi men n'u fakan tɛ, ani minnu b'u fakan ni kan wɛrɛ mɛn;

- Karamɔgɔw bɛ denmisenw fakan fɔ kalanso kɔnɔ;

- Denmisenw yamariyalen don ka kuma u fakan na kalanso kɔnɔ - wajibi si t'u kan ka kuma kalankan na a nɔ goni fɛ;

- Kan filanan degeli n'a ladamuni bɛ damine dɔɔnin dɔɔnin fo ka denmisenw hakiliw dayɛɛ.

Bi, Amerikijamana kan, kanfilakalan yelemali siraw fɛ, u ye sabu kuraw digi sen kan:

a) *Yelemalisira.*

O jɛ sinnen bɛ denmisen minnu ma, olu fakan ye angilekan ye. Olu bɛ kalan kanwɛrɛw la, min b'a to siyawoloma bɛ dabila Ameriki lakɔlisow la. O bɛ kɛ sababu ye ka kanfilakalan nafabaw yiriwa jamanadenw nin jɔgɔn cɛ.

b) *Yelemalisira min jɛ sinnen denmisenkulu fila bɛɛ ma.*

O sira fɛ, denmisenkulu fɔɔ minnu fakan ye angilekan ye, olu fana bɛ dege denmisenkulu dɔ in fakan na. Minnu bɛ angilekan mɛn, olu bɛ dege o la dɔɔnin dɔɔnin fo ka na angilekan kɛ kalansokan ye. Kanfiladege la, o kalansira nafa ye ka jamanakalandenw bɛɛ bila hake kelen na.

c) *Yelemalisira min jɛ sinnen don angilekan kalanni ma.*

O yelemalisira ni tubabukanfɔ farfinnagamanaw yelemalisira bɛɛ ka kan. O ye ka kalan damine kan wɛrɛ la ka sɔrɔ i m'i fakan dɔn a jɛma. Danfara kelen bɛ yelemasira ninnu ni jɔgɔn cɛ: Ameriki baabayanfan duguw la, mɔgɔw tɛ dɔwɛrɛ fɔ ni angilekan tɛ; u b'a fɔ kalansow kɔnɔ, u b'a fɔ u ka so. Tubabukanfɔ farafinjamanaw dun la, tubabukan fɔbagaw man ca so; a bɛ fɔ dɔrɔn de kɔnɔ. O b'a jira ko Ameriki baabayanfan duguw la, denmisenw bɛ nafaba sɔrɔ kanfilakalan na jooa, k'a d'a kan, u b'u sinsi u fakanw kan kan wɛrɛw degeli hukumu kɔnɔ.

2.5. Kanadajamana kiime minnu sɔrɔla nin kalansiraw fɛ.

O kalanjateminenenw y'a jira k'a fɔ denmmisen minnu fakan ye angilekan ye o, minnu fakan t'a ye o, u bɛ ka dɔnniya bɛɛ sankɔrɔta. O jatemine minnu kɛra Kanadajamana la, o y'a jira ko:

- Kalandenkulu fila ninnu bɛɛ hakili bɛ dayɛɛ jɔgɔn fɛ;

- U ka dɔnniya ma bon fakankalan na, nka u bɛ kun tɔw la ni fakankalan daminena;

- Kalandenkulu fila ninnu bɛɛ bɛ se k'u yɛrɛ walanwala kandegeta l, k'a fɔ a jɛma.

O b'a jira ko Kanada, ninkalancogoya degeli ka teli denmisenw minnu fɛ, olu ka kan fɔbaga ka ca; wa u tɛ dɛsɛ u fakan fana la, k'a d'a kan u bɛ se k'o fɔ hali lakɔliso kɔkan.

O tuma na, yelemalisira minnu sinnen don nin kalancogoyaw ma, olu de ka fisa.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanƙarafin jamanaw kɔnɔ

Kalan jatemine len suguyaw, u kunw ani u kiimew³

Kalan suguya	A kun	A kiime
Yelmalita	Denmisenw ka se kan were la min t'u fakan ye.	Kanfilakalan min be donniya sumaya dabila
Kan fila marali	Kanfilakalan ani siginikalan minnu sinsinen don denmisen minnu ma b'u fakan daron de men (n'olu de ka ca kalanso kɔnɔ)	Kanfilakalan min be do fara donniya kan
Nafama fan fila bee fe	Kanfilakalan ani siginikalan minnu sinsinen don denmisen kulu fila bee kan: minnu b'u fakan kalan, ani minnu t'o kalan ke (n'olu de ka ca kalanso kɔnɔ)	Kanfilakalan min be do fara donniya kan
Degeli teliya la ta 1. Nafama	Kanfilakalan ani siginikalan minnu sinsinen don denmisen minnu fakan ni kalankan bee ye kelen ye, kan (n'olu de ka ca kalanso kɔnɔ)	Kanfilakalan min be do fara donniya kan
2. Fanfila nafa	Kanfilakalan ani siginikalan minnu sisinen don denmisenw kan, minnu b'u fakan kalan ani minnu t'u fakan kalan (n'olu ka ca kalanso kɔnɔ)	Kanfilakalan min be do fara donniya kan
3. Ka teliya angilekan kalanni damine fe	Denmisenw ka se angilekan na	Kanfilakalan min be donniya sumaya

Nin kalan jatemine nen suguyaw be jagon je. A daw be do fara denmisenw ka donniya kan; a daw b'u ka donniya sumaya. A daw be se ka bila jagon-dala i n'a fo a daw te se ka bila.

3. Cummins miiriyaw denmisenw ladamuni an'u hakiliwiriwali la.

James Cummins ye Kanada mogo ye. Kanfilakalan donniyakela ³ana don. A ko folofol, Ameriki baabayanfan jamanaw la, mogo tun miiri ye ko kanfilakalan be denmisenw hakiliw bali ka yiriwa. Ko korow ke jininiw ni jatemine minnu kera, olu be tun sinsinen denmisen dunanw kan, walasa olu be se ka angilekan faamu jona. Ni mogo min y'i wasadon o kiimew la, i b'a miiri k'a fo ko kanfilakalan te denmisenw hakiliw yiriwa, o dun te tije ye.

3.1. Cummins miiriyaw fakan dege kan sanni kakan filanan damine.

James Cummins y'a jira ko korow were te kanfilakalan na, ko kun were t'a la, fo denmisenw hakiliw yiriwali. A ye jatemine minnu ke o kalancogoyaw hukumu kono, Ameriki baabayanfan jamanaw sinsinnen be olu de kan bi. Wa, a yera ka fo ko o kalancogoyaw be se ka labato dije yoro bee. N'aw y'a ye k'a fo an b'an sinsi

³Lessow-Hurley, 1990:19.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ

nin kow kan, o ye de kalancogoya minnu nafaw yera fan were fe, foyi t'olu bali ka ke nafamaw ye tubabukanfɔ farafinnajamanaw la. Cummins ko tuguni: ko kanfilakalan nafaw sɔrɔli denmisenw fe, walima u nafasɔrɔbaliyaw u fe, k'o be u kalancogo de la. A ko ale miiri la, kanfilakalan suguya ye saba ye:

1. kanfilakalan min be dan sira la,
2. kanfilakalan cɛmancelata, ani
3. kanfilakalan min nafa ka bon n'a tɔw bee ye.

Fɔlɔ kɔrɔmasuru ye denmisen minnu be kanfilakalan ke, u t'u fakan dɔn, o b'u bali ka kandege ta faamu kosebe. Filanan kɔrɔmasuru ye kan fila degeta ninu na, denmisen be kan kelen men a jɛma. Sabanan kɔrɔmasuru ye denmisen minnu b'u ka se bagaya jira kanfiladege la.

Cummins ko fana ko kanfilakalan min be dan sira la, nafa si t'o la; nka min sinsinen den misenw ka se bagaya kan, k'o de daamu ka bon. Min ye kanfilakalan cɛmance ta ye, o tɛ denmisenw hakiliw yiriwa, wa a t'u hakiliw nagasi.

Jinini minnu kera o kalancogoyaw kan, tije dɔnin b'u la kanfilakalan dansiralata kan. Denmisen minnu n'u bangibagaw bɔra Skutnabb-Kangas, ani Tukomaa, san 1976 Fɛnlandi jamana la, ka n'u sigi Suwɛduwajamana kan, a kɔlsira ka fɔ o denmisenw ka kanfilakalan kera tɔkaje ye. U tɛ se k'u fakan fɔ, wa u ma se ka Suwɛduwakan fana kalan ka jɛ.

Hakili yiriwali nɔw kanfilakalan mankutu jumanw hukumu kɔnɔ⁴

Kanfilakalan mankutu jumanw	Kakiliyiriwali nɔw	
A. Kanfilakalan se bagayalama (kan fila bee be dege ni daamu ni faamuyali ye)	O hakiliyiriawli nɔw ka ji.	Hakiliw be yiriwa min sankɔrɔta ye.
B. Kanfilakalan cɛmancelata	A tɛ se ka fɔ k'o hakili yiriwali ka ji wal'a ma ji.	Hakiliw tɛ walanwalan ka se.
C. Kanfilakalan dansirala ta (kan fila si tɛ faamu kosebe)	O hakiliyirawili nɔw ma ji	

3.2. Kankodɔnnaw ka dalilu min sinsinen kanw ni jɔgɔn demeni ce kan

Nin dalilu b'a jira ko denmisenw se bagaya kan were degeli la min t'u fakanye, o be bɔ u fakan dɔnni na a jɛma, sann'u ka kanwere degeli damine⁵.

McGroarty (1988), ale fana ye kanfilakalan dɔnniyakɛla √ana dɔ ye. Ale ko denmisenw ka se bagayasɔrɔ kan were degelila, o be bɔ kitabuw kalanni na u fe. Nin jininiw b'a jira k'a fɔ ko kanw be jɔgɔn demɛ kosebe,

⁴Cummins, 1981:39.

⁵Cummins, 1979a:233.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanɔfarafinjamanaw kɔnɔ

denmisenw se bagaya kitabukalanni na u fakan na ani kan were la. Jatemine werew b'a jira ko denmisen minnu b'u fakan faamuya a jema, k'olu hakiliw be yiriwa jooona u tɔɔɔɔɔɔ ta je, kan were degeli la. Nin bee b'a jira k'a fo ko n'an b'a fe denmisenw hakiliw ka yiriwa kanfiladege la, an ka folo k'u kalan u fakan na.

Min ye denmisenw ka kanko donsebagaya yelemaliw ye, ka bo fakan na ka kanfilanan damine, Cummins y'a jira k'o be ke ni nafa ye ladamuniyoro la, denmisenw be signikalan degeliminew soro yoro min, ani n'u ni fakanmenbagaw ni kanfilananmenbagaw be jooon kumajooonya. Ni denmisenw fakan fobaga man ca u sigiyoro la, n'a te fo jamalajeryoro la, u y'u fakan don cogo o cogo, u te se k'a donsiraw n'a bosiraw bee don, k'o ni kandegeta in taw de jooon koro⁶.

3.3. Kanfiladonna se bagaya be halalaya cogo di?

Mogow b'u yere jininka n'i y'a soro ka se fakan na a jema, n'o ni kan were se bagaya te jooon je sira la. N'an ye kanse bagaya fila fara ka bo jooon na, o b'i n'a fo denmisenw be kan min men kosebe, u te se k'o donna bayelema kan dege ta la. Cummins ko ale miiri la, kan se bagaya fila bo jooon na o cogo la te dalilu ye; k'o koro masuru ye, kalan jatemine kimew minnu kera kanfiladege lahalaya la, olu kera nafamaw ye. O jatemine be tali ke denmisenw siw kan, u dontuma lakoli la, an'u ka se bagaya kan filanan foli la; ani jatemine minnu sinsinnen denmisenw ka fakanfoli la u ka sow kono. Cummins be min fo k'a ka kuma kun ce, o de ye ko: denmisen minnu hakili yiriwalen don u fakanw na, n'u b'u fakanw fo lakoli la an'u ka sow kono, ilu hakiliw be yiriwa a jema ka teme minnu t'u fakanw dege taw kan. O koro k'a jira ko denmisen minnu b'u fakan fo k'a faamuya a jema, olu hakiliw yiriwali ka telin kan were degelili la, k'a d'a kan kanw bee be tali ke jooon na⁷.

Cummins ye jatemine ke kanfiladege se bagaya kan minnu be se ka yelema ka bo fakan na k'u don kandegetala. A y'o se bagayaw bee pereperelatige denmisenw hakiliw yiriwali la⁸. Ka kan fo kumajooonyali sira fe, denmisenw b'o don hali n'o ma ke kalansokonna ye. Nka, ka kan don a jema, ani ka hakiliw yiriwa, o te ke yoro si ni kalansokonna te. Cummins ye danfaraw sigi kitabukalanni ani sebennidege ce, min b'a to an be se ka kanfolise bagaya n'a danfaraw faamuya kan werew la. A b'a jira k'a fo signikalan te je kalannasira minnu ko, wajibi, o kalannasira kelenw be kan werew la; o la sa, kanw degeli dulolen jooon na: kanse bagaya min be tali ke jooon na.⁹

Genesee fana ye nin kanse bagaya min be tali ke jooon na suguya do kuma fo. A ko kan laadaw n'a sigisariyaw (minnu te se ka bayelema kan were la) sinsinnen kumajooonyali, sebennidege an kan laadasigicogow kan. Laada ni sigisariya minnu be se ka bayelema kan were la, o ye kan kumasensigisariyaw ye, o kan kalanni ketola kitabu kono¹⁰.

3.4. Kadiri min b'a to an be kankodonse bagaya faamu.

Cummins ye suguyadonna siraw jira, min b'a to an be se ka kankodonse bagayaw mankutu, k'u bo jooonna (kanse bagaya). O folo ye danfara ye kumajefola, kumajooonyalisira fe don o don sigi la¹¹, ani

⁶McGroarty, 1988:303.

⁷McGroarty, 1988:303.

⁸Cummins, 1979a:304.

⁹Angilekan na: Common underlying proficiency.

¹⁰Genesee, 1979:74-75.

¹¹Angilekan na: Basic Interpersonal Communication Skills (BICS).

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ

kandegeli kalansow kɔnɔ, ka hakili yiriwa^{12,13} Cummins ko ale miiri la, Ameriki baabayanfandugu denmisen minnu b'u fakan fɔ, u caman ka kalan te taa jɛ kosebe, k'a d'a kan sann'u ka don lakɔli la, u te se u fakanw na fo k'u hakiliw yiriwa fɔlɔ. O b'a jira k'a fɔ k'olu minnu tun ka kan ka kan filanan dege nɔgɔya la, u be mɛɛnh sann'u ka o kanfaamuyali ani a kumaɲɛfɔli sɔrɔ. Kan wɛrɛ fɔli t'a dɔnni ye.¹⁴

3.5. Cummins miiriyajuman minnu hakikayala tubabukanfɔfarafinnajamanaw la.

A ko n'an b'a fɛ denmisenw hakiliw ka yiriwa ka se, fo ka sɔrɔ sann'u ka kanwɛrɛdegeli damine, u y'u fakanw dɔn k'a kumasensigicogo faamuya. N'o ma ke, hakiliw yiriwali te sira sɔrɔ. Kanfiladegesebagaya fakan ni kan wɛrɛ la, sinsinnen jininiw ni kalanjateminekiime minnu sɔrɔla la, k'a da kɔrɔ caman kan.

Kanfilakalan min be degeli dabila fakan na, o be denmisenw bali ka kankodɔnmawaya sɔrɔ; o b'a to fana denmisen minnu be kan fila dege, olu ka jɛfɛtaa be sumaya¹⁵.

Denmisenw ka kan ka se hakiliyiriwalihake dɔ ma u degeli fakan na, min b'u nafa kanfiladege hukumu kɔnɔ¹⁶.

N'an b'a fɛ kankodɔn be walanwalan ka hakiliyiriwa sabati, denmisen minnu be kanfilakalan ke, olu hakiliw ka kan ka sankɔrɔta ka se hake dɔ la, kan fila in dɔlakelenna. N'o ma ke, karamɔgɔw ka baara be sumaya. Wa a be geleya o denmisenmasinaw ka ke dɔnnikelamasaw ye. Ka sɔrɔ denmisen minnu fakan ni kalansokan bɛɛ ye kelen ye, olu ka jɛtaa ka telin. Minnu t'u fakan matarafa, olu te se ka ke kanwɛrɛmasaw ye, k'a d'a kan kanwɛrɛdegeli be sumaya u fɛ¹⁷.

Cummins ye jatemine o jatemine ke kanfiladege kan, k'a ta a damine fo sisan, n'an ko an b'o labato tubabukanfɔfarafinnajamanaw la, an b'a kɔlɔsi k'a fɔ Mali la, fɛn min y'a to fakankalanni kera bolokɔfɛfen ye, o de kera sababu ye ka kalandenw hakiliwyiriwali sumaya. Kalanjatemine minnu labatolen don Mali la, olu ye fakandegeli ke bolokɔfɛfen ye; wa an miiri la, a tijɛni barika man dɔgɔn, k'a d'a kan kalansokan min ye tubabukan ye, o fɔbagaw man can denmisenw ladamuyɔrɔw la. Denmisenw hakiliwyiriwali be ke kan wɛrɛ la, ka sɔrɔ u m'u hakili yiriwa u fakan na fɔlɔ.

Ni mɔgɔ min ye nin jateminew labato fakankalanlakɔliw la, i b'a ye k'a fɔ, ko hali n'u be denmisenw hakiliyiriwali n'u ka faamuyali sumaya, u be laban kanfiladege min be fakandegede dabila ma. O bɔnɔ be denmisenw kan, k'a d'a kan u hakiliw ma yiriwa ka se, wa u ye kanfilanan min dege, n'o ye tubabukan ye, u te se k'o fɔ a jɛma u yɛredamaw ni jɔgɔn cɛ. O tuma na, fakan kalan lakɔliw la, ka teliya ka tubabukandegede damine san filanan, sabanan, walima naaninan, o ye bɔnɔ ye denmisenw ma; jango yɛrɛ minnu tubabukandegede be damine denmisenw san fɔlɔ lakɔli la, i komi o kɔlɔsiw minɛna tubabukanfɔ Farafinna jamanaw la cogo min na. An b'o fɔ k'a da mun kan? O kɔrɔ ye ko hali ni denmisenw be fɔlɔ k'u fakanw kalan, u ka dɔnniyaw te sabati a jɛma, min b'a to Tubabukan degedamine te nɔgɔya u bolo. O tuma na, ka denmisenw kalan u fakanw na, k'u faamuya u la kosebe sann'u ka kan wɛrɛ degeli damine, o man kan ka ke bolokɔfɛko ye. Kɔlɔsi minɛna

¹²Angilekan na: Cognitive-Academic Language Proficiency (CALP).

¹³Cummins, 1979b.

¹⁴McGroarty, 1988:304.

¹⁵McGroarty : 301.

¹⁶Cummins, 1979a:229.

¹⁷Lambert, 1981 ani McGroarty, 1988:300-301.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ

ka ye nin kalancogoyasiraw de be Mali. O cogo la sa, a ka gelen denmisenw hakili ka yiriwa kan were dege la, sabi u ma kalan u fakanw na ka se.

Cummins ka jatemine kelenw y'a jira k'a fo ko ka bo fakan kalan na ka yelma kanweredegeli la, o be ke daamu ye denmisenw ma, n'i y'a soro kalansowkakan, u be mogow soro u ni minnu be kan ninw fo jogon ye, u hakiliw dayeleli, n'u ka faamuyali hukumu konona na. An bena katimu min ci, o b'a jira denmisenw hakiliw be yiriwa hukumu min konon, an'u hakiliw te yiriwa min konon.

Denmisenw b'u fakanw faamuya an'u be kan werew dege nasira minnu na Tubabukanfɔ Farfinnajanaw kɔnɔ (nasira juman taamasijne ye + ye; nasira min ma ni taamasijne ye - ye)

kan	degeli suguyaw	so	lakali	yoro were
Fakan:	jamakuma, baro; kumajogonyali	+	+	laala +
Fakan:	siginikalan	-	+	laala -
Fakan:	dɔnniyasira/hakiliyiriwa	-	+	-
Kan 2nan:	jamakuma, baro, kumajogonyali	-	-	-
Kan 2nan:	siginikalan	-	+	-
Kan 2nan:	dɔnniyasira/hakiliyiriwa	-	+	-

A degun yoro belebele ye i n'a fo lakalisowkakan, yoro werew te yen, denmisenw be se k'u ka donniya sira kansebagayaw yiriwa yoro minnu na: fakan foyoro te yen, wa kan filanan degelen foyoro te yen fana, ni mogon min ye kanwsigisariyaw jate mine. Denmisenw ka kumajogonyali be ke u fakan na u fasow la. Tubabukan dun foyoro t'u fe, wa a foyogon t'u fe fana, n'a bora kalansokonona yere la. Tije don, kanfiladege nafasoyoro sinsinnen lakalisow de kan; nka o doron te, denmisenw ladamuyorow fana b'a la.

Tubabu tile la, denw tun man kan ka u fakan fo kalanso la. Tubabuw ye wajibi sariya minnu sigi an ka kanw na, o koson, denmisenw ka donniyasiraw te se ka yiriwa cogo si la u fakanw na lakaliso konon, an'a kakan. Tubabukan faamuyabaga man ca; o be denmisenw ka kumajogonyali dogoya lakaliso la an'a kakan. Ni Malidenmisenw b'a fe ka tubabukan faamuya a jema lakalisowkakan, fo n'u ye arajow lamen, walima ka telewisiyon file. K'a bo fakankalanna lakali la, ani balikukalan te, a man di denmisenw yoro ye tuguni, ka kalan ke u fakanw na. Jamana ka kan ka nafa don fakanw na. O b'a jira k'a fo ko feere (dabali) si ma tige, ka jamanakanw sankorota, ani k'u nafaw jira jamana kunkow la.

Nin hukumu konon, ka kanfo min te fakan ye walima jamanakan, o be se ka no werew bange minnu te karamogo ta jininenw ye. Ni den hakili yiriwala fakan na ka ben a si hake ma, yelemali kan filanan degeli la te ke ko jugu ye; o ye ko benta ye. Nka n'a hakili ma yiriwa a jema fakan na, kanfilanandegeli o jogonin fe, o te ben, k'a da kan filanan in degecogo kan.

Nin jatemine koro ye ko an ka kanfilanandegeli damine tuma na, tuma min an b'a don ni den hakili be se ka yiriwa kan in na, ani wagati min a be se ka kan in faamuya, n'a ma ke ni geleya camanye. O te ko an ka bisigi ko den bena kan in donsira n'a bosiraw bee don a yere ma de: fo sinsinyoro ka soro a bolo lakalisokakan, min b'a ka donniya degelenw sabati k'a dafa.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ

A yera ka fɔ ko kanfiladege hukumu kɔnɔ, tubabukanfɔfarafinjamanaw la, denmisenw tɛ kanwsebagaya jonjon sɔrɔ; o ye kow ye minnu jate ka kan ka mine kanwkalncogoyaw la. Ni denmisenw bɛ so, u ka kanwsebagaya tɛ yiriwa; u tɛ yiriwa fakan na, u tɛ yiriwa kan filanan na; n' u bɛ lakɔli la, kalanjatemine minnu wajibiyalen don olu walanwalannen tɛ. Kanfiladege ta fanfɛ, denmisenw mago salen don.

4. Kalandenw ka dɔnniya sɔrɔlen kiimeli.

Tubabukanfɔ Farafinjamanaw la, a ka c' a la kalandenw ka kalankiimeli bɛ kɛ kan filanan de la; a tɛ k' u fakan na. Denmisenw kiimelisiraw ka kan ka caya. A man kan u ka segesegeliw ka kɛ kan filanan dɔrɔn na. O tɛ bɛn u hakiliwiriwali la. Cummins y' o de fɔ a ka jatemine n' a ka jininisebenw kɔnɔ. O segesegeli suguya kiimew dafalen tɛ, k' a d' a kan a tɛ denmisenw ka kalanbaliya fijew bɛɛ jira. Den dɔw bɛ kɛ minnu tɛ kan filanan dɔn, nka u y' u fakanw masaw ye. Cogo si la fana, kiimeli man kan ka sinsin dɔnkow kan.

5. Kanfilanadegeli: min bɛ dɔn a yɛrɛ ma, ani min bɛ dege.

Mɔgɔw bɛnna kan, wa bɛɛ dalenbala fana, k' a fɔ ko, denmisenw de ka teli kanwdegeli fɛ. Lenneberg (1967) min ye jininikela √ ana dɔ fana ye, y' a jira ko kanfiladege ka teli denmisenw fɛ, k' a damine u san filanan.

Kanfilanandegede masaw y' u miiriyajumanw fɔ o ko la Tubabukanfɔ Farafinjamanaw la - Lily Wong Fillmore (1985) ko ko cogoya saba de ka kan ka lajɛrɛ, min b' a to kanfiladege bɛ kɛ daamu ye a degebagaw ma.

1. kandegebagaw,
2. kandegeta fɔbagaw, ani
3. nasira minnu bɛ kandegebagaw n' a fɔbagaw gɛrɛ jɔgɔn na.

A ko fana ko ni kandegebagaw n' a fɔbagaw kɛra jɔgɔn kan, o bɛna ni daamu saba ye:

1. hadamadenya nasiraw,
2. kankodɔnnasiraw, ani
3. kandegebagaw ka degelimabɛnw.

Kandegetafɔbagaw ka kan ka kuma degebagaw fɛ kumajɛfɔ nɔgɔman na. K' a bɔ dugubakɔnɔmɔgɔw la Tubabukanfɔ Farafinna jamanaw kɔnɔ, bɛɛ tɛ kanfilanan mɛn, n' o ye Tubabukan ye. O ye fijɛ ye min ka kan ka latilen, kanfiladegejatemine sariya min tara Mali fɛ.

Ameriken Stephen Krashen ka segesegeliw kanfilanasebagaya kan nana ni cogoya ye, min bɛ danfara sigi kanfilanan degeli n' a mɛnni cɛ. A ko kanyɛtɛmamɛnni bɛ kɛ an t' a kalama, nka an bɛ bɔ a degeli kɔni kalama. Krashen ko fana ko denmisenw bɛ kanfilanasebagaya sɔrɔ a jɛma a yɛrɛmamɛnni de fɛ, k' u t' a sɔrɔ a degeli fɛ. Ale ka kanfilananyɛrɛmamɛnni, ani fakanyɛrɛmamɛnni bɛɛ bɛ jini ka kɛ cogoya kelen ye, dijɛ denmisenw bɛɛ fɛ - k' o sababu kɛ hali ni jateminecogow tɛ kelenye, kalancogoyaw bɛɛ ye kelen ye. N' an ko an b' o kɔlɔsili damadɔw sigi sen kan Tubabukanfɔ Farafinjamanaw la, an bɛ se k' a fɔ ko fakanyɛrɛmamɛnni sebagaya tɛ dafa, an bɛ sin ka teliya ka kan filanan kalanni damine. O tɛmɛnen kɔ, an b' a fɛ denmisenw ka kanfilanan mɛn, k' a kalansariyaw dɔn, k' u hakiliw yiriwa, k' a sebagaya sɔrɔ min bɛnnen don u si hakew ma.

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔ farafin jamanaw kɔnɔ

Tijne na, Krashen be kanfilananyeremamenni min fɔ, o te se ka ke nin sira in fe ni kun t'a la. A te ko denmisenw be tubabukan kalan min ke, k'u te bo a kalama; wajibi u b'u timinandiya de, o dun te ke u yere jinema, ladamuyoroko t'o la, a kera lakoliw la o, walima lakoliw kɔkan.

Nin donnikelaw hakilila minnu folen ye nin ye, o b'a jira an na k'a fɔ Tubabukanfɔ Farafinnajamanaw la, nafa te kalanjatemine lensira dow la. Ni mago min y'o denmisenkalan nafa sorobaliyaw file, minnu sinsinen kanw sugandili ni kankodon kan, ani kun werew minnu be bo sira werew fe, i b'a faamuya mun na denmisen caman ka kalan te dafa, mun na caman be dan sira la, mun na caman be to u no na kalanbon kelen kono san fila, walima san saba.

6. Lakoliso ni jamanadenw: bee k'i bolo di jogon ma ka donniya yiriwa.

Lakolidenw ni jamanadenw ka kan ka teriya don: je ka kan ka don u ni jogon ce. Kalan ka kan ka se ka donniya siraw sigi denmisenw n'u bangebaw ce lakolisria fe. O ye walanwalanni kun jenenmaba do ye; walasa jamana den kelen kelen bee k'a don k'a fɔ u ka kan k'u niyoro baara ke jamanawalanwalanni la. Ni fakanw te, an te se k'a fɔ ko nin cogo in na, jamanadenw bee be horonya. Bee ka kan k'i jayoro fa, ka se k'i ka dijelatige laben. Jamanaden bee ka kan ka se ka yewalanwalanni tiime; bee ka kan ka se k'i fela juman fɔ jamana kunkow la; nin si te se ka ke n'an m'o kumajogonyalilogokorow laben ka je, k'u bayelema kura ye ka ben sisan tile in taw ma.

An be don min na i ko bi, Bostan dugu kono, Amerikijamana kan, filankuluw ni jogon ce siginikalan suguya kura do be sen na, min je sinnen tungarankew n'u denw ma. Ni lakolidensomago min b'a fe k'o kalan ke, f'o k'a sorɔ i jenna ni ko fila ye:

1. k'a jira k'a fɔ i yere b'a fe k'i ka siginikalandonniya yiriwa;
2. ka lahidu ta k'a fɔ i bena i denw fana deme so kono, n'u bora lakoli la, k'u ka siginikalandonniya yiriwa.

Tubabukanfɔ Farafinnajamanaw la, ka bonya di jamanadenw ma, (i komi an y'a fɔ cogo min na) o ye ka siginikalan basigi filankuluw ni jogon ce, k'o kalanw ke fakanw na. K'a d'a kan n'a kalanw kera Tubabukan na, lakolidensomagow bee sen te ye o la, hali n'a y'a sorɔ o kalanmabenw be fakanw de dege folo, ka sorɔ ka yelema Tubabukan degeli la.

Kabini lawale la fo bi, Tubabukanfɔ Farafinnajamanaw la, kanfilankalanladamuni sinsinen be Tubabukan de kan; ka fakanw ni fakanmenbagaw ke bolokofefenw ye. Sanni o ladamuni suguyaw ka do fara hakiliwiyiriwali kan, a be do bo a la. O be ke sababu ye ka denmisenw bali k'u ka sebayaw yiriwa u fakanw na, o ye fen ye min ka jugu denmisenw yere de ma. Nin bali ninnu bee de be ke Tubabukankalanjatemine doron de koton, an'a jogonnaw - o tuma na, kalancogoyaladamuniw bee de be tijne o senfe. Ka Tubabukan fisaya nin kalanmabe in kono, o ye k'i je tugu ka tijne ye ka teme a la - k'a d'a kan denw ka donniyaw be ke dansiraladonniyaw ye, u fakanw na ani kan filanan na.

7. Kunceli.

Kankodonladamunifalenni hukumu kono, korofɔ damine ye k'a fɔ ko fen o fen fora nin seben in kono, o ye ladamunimaben ye min je sinnen kanfilakalan walima kancamankalan ma. A t'i n'a fɔ ko an b'a fe ka

Hakilila jatemine wulibali nafamaw kalandenw ka kanfila kalan na tubabukanfɔfarafinjamanaw kɔnɔ

kalancogoya sira jira kalnkelen dɔrɔn de degeli la fakanw na. Bi, bɛɛ sɔnna a ma k'a fɔ ko kankelenkalan maben tubabukan na, o tɛ bɛn tun tubabukanfɔ farafinnajamanaw la. Ka fakankelen kɛ kancamanceta ye, walima ka fakankelen fɔ fɔ ka hakiliw yiriwa ka se hake dɔ ma, o tɛ se ka tubabukan kalanni bali, sannɩ yelemali tuma ka se. Mɔgɔ si tɛ se ka tubabukan ɲɛci nkalontigiya Mali la, Nijɛr ani tubabukanfɔfarafinnajamanaw la.

An b'a fɛ k'o kalansuguyadɔnnimaben fɛsɛfɛsɛ k'a nafaw n'a nafatɔna jira; k'a d'a kan Ameriki baabayanfanjamanaw la, kalanjatemine caman ni kiimeni caman kɛra, minnu kɛra an ladɔnniyasiraw ye. O de y'a to an miiri la, nin sebɛn in ye hakika ye.

An b'a fɛ ka sira dayɛle, min bɛ kalancogoya ɲininiw ni kalancogoyamaaben jonjonw jira an na tubabukanfɔfarafinnajamanaw la, kanw kalanni hukumu kɔnɔ, sira minnu bɛ kɛ nafamaw ye Maliyenw ma; sira minnu bɛ kɛ nafamaw ye, farafinna goferɛnɛmanw ka baarawajibilenw n'u hamifɔlow ɲɛnɛbɔlila, ani ka jamana demɛ a yɛɛyiriwali la. Tijɛ don, arafinnajamanaw yɛɛ de ka kan k'u ka sini jatemine, k'u ka baarabolow sigi sen kan, ani ka kalankeminenw dilan minnu bɛ bɛn u ma. An ka kan k'an ɲɛw yeɛ sa, k'a dɔn ko dunan si man kan k'an donyɛɛw n'an bɔyɔɔ fɔ an ye bile. O de ye yɛɛyiriwali ye.

O tuma na, ni mɔgɔ min ye √aniya siri, ka kalancogoyamaben kura dila i ka jamana kɔnɔ, i kana tanbagi kanw nafala a damine, i n'a fɔ kan fɔlɔ ni filanan, hali kan sabanan ni naaninan, denmisenw ka kalan janya hukumu kɔnɔ. I b'a bila i kunna k'a dɔn, o maben in kɔnɔ, hakiliyiriwalihake caman bɛ kankodɔnkalan na minnu bɛ sse ka yeɛma k'a ta denmisenkalanna, walima (s'ẽcondaire???) kalan na, fo sanfekalansoba. Dantigeli ka kan ka kɛ kanwnafakan, kalan hake kelen bɛɛ la. A ma fɔ fana ko kanfilakalan ka kan ka kuncɛ: an miiri la, kanfilakalan, walima kancamankalan nafaw bɛ sɔɔ kabini den fitini, fo k'a balikuya. O kalancogoyamaben man kan ka farafinna tijɛgɛlenw kɛ bolokɔfɛfɛn ye; a ka kan k'i sinsi olu de kan hɔrɔnya la.

An b'a ɲini, nin hakilila minnu dir'aw ma nin kunnafoniseben in kɔnɔ k'aw lafaamuya, u ka kɛ sababu ɲumanw ye kalancogoyamabenw ni sekow hukumu kɔnɔ, tubabukanfɔfarafinjamanaw la.

Bɔstɔn, Ameriki, Fewuruye kalo tile 6, san 1991.